

लेखन कौशल्य आणि करिअर

प्रा. संतोष मारुती लोंढे ,
संशोधक विद्यार्थी ,पीएच. डी. संशोधन केंद्र ,
श्री शिवाजी महाविद्यालय,बार्शी जि. सोलापूर(महाराष्ट्र) तथा
सहा. प्राध्यापक, सांगोलामहाविद्यालय, सांगोला जि . सोलापूर

Email- santoshlondhe0404@gmail.com

मो. नं. ९७६६२८०४०४

प्रस्तुत शोध निबंधात कौशल्य संकल्पना ,भाषिककौशल्ये कोणती ? लेखन कौशल्य म्हणजे काय ? लेखन कौशल्याचे मानवी जीवनातील स्थान काय ?लेखन कौशल्य कसे आत्मसात करावे ? लेखनात येणारे अडथळे कोणते ? लेखन कौशल्याकडे विद्यार्थ्यांनी करिअर म्हणून पाहावे काय ? आदी प्रश्नांच्या उत्तराचा शोध प्रस्तुत संशोधकाने पत्रकारितेच्याक्षेत्रातील स्वानुभवाच्या आधारे आणि मराठी भाषेच्या अध्यापन अनुभवाचे आधारे घेण्याचा प्रयत्न केला आहे .

प्रस्तावना:आजच्या समाजमाध्यमांच्या(सोशलमीडिया) युगातील मराठी भाषेच्या विद्यार्थ्यांचा कल हा कॉपी, पेस्टआणि सेंड किंवा Forward याकडे अधिक दिसतो .त्यामुळेसमाजमाध्यमामध्ये गुंतलेल्या विद्यार्थ्यांचे मराठी भाषेच्या भाषिक कौशल्याकडे दुर्लक्ष होताना दिसते .काही अपवाद वगळता मराठीच्या तज्ज्ञ प्राध्यापकांनी ही याकडे पाठफिरवलेली दिसते, परिणाममराठी भाषेच्या पदवीधरांना बेकारीचे चटके सोसावे लागत आहेत . बेकारीच्यायाअनेक कारणांपैकी हे एक महत्वाचे कारण आहे .प्रस्तुत शोध लेखामध्ये लेखनकौशल्य समजावूनघेवूनलेखनया मराठी भाषेच्या महत्वाच्या भाषिक कौशल्याचा विद्यार्थ्यांच्याकरिअरसाठी कसा उपयोग करता येईल याचीमांडणी केली आहे . हे पाहण्यापूर्वी कौशल्य संकल्पना समजून घेणे संयुक्तिक वाटते.

कौशल्य संकल्पना: इंग्रजीभाषेतील स्किल (skill) या शब्दासाठी मराठीभाषेमध्ये कौशल्य हा शब्द उपयोजिला जातो . मराठी शब्द कोशामध्ये कौशल्याचे अनेक अर्थ सांगितले आहेत .कसब,कामगिरी,खुबी, नैपुण्य, पारंगतता, हातोटी, तरबेजपणा,चातुर्य यालाच कौशल्य असे म्हटले जाते .खरे पाहता कोणतेही कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी आवड महत्वाची असते ,याआवडीतून कार्य कुशलता प्राप्त होत असते .यातूनच व्यक्ती जीवनामध्ये कौशल्य विकसित होत असते उत्तम कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी आवड जशी महत्वाची असते त्याचप्रमाणे चिकाटी वप्रामाणिकपणे कष्ट करावे लागते

.पत्रकार,संपादक,साहित्यिक,पटकथालेखक,चित्रकार,शिल्पकार,वक्ता,शाहीर,गायक, ढोलकी वादक ,आदींनी आपापल्या क्षेत्रात अनेक वर्षांची तपश्चर्या करून आपले कौशल्य आत्मसात केलेले असते , त्यामुळे त्या व्यक्ती त्यांच्या जीवनामध्ये यशस्वी झालेल्या दिसतात .कोणतेही काम शांतचित्तानेच मन लावून कौशल्यपूर्णरीत्या लेखनकेल्यास यश मिळते, याचाच अर्थ मानवी जीवन यशस्वीकरण्यासाठी कौशल्य महत्वाचे ठरते.व्यावहारिक उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमे या पुस्तकातील लेखामध्ये कौशल्याची मांडणी करताना डॉ . दत्तात्रय गंधारे म्हणतात ,“कोणत्याहीशास्त्राचे,कलेचे किंवा हस्तकलेचे सादरीकरण व व्यावहारिक जीवनात उपयोजन करण्याची क्षमता म्हणजे कौशल्य .तसेच एखाद्या कलेची व्यापाराची किंवादेणगीची कार्यसिद्धी म्हणजे कौशल्य ?”डॉ. गंधारेयांचे मत महत्वाचे वाटते कारण मानवी जीवनामध्ये कौशल्य हे फक्त काळापुरते मर्यादित नसते ते शास्त्र , व्यापार ,उद्योग आदी बाबत ही महत्वाचे ठरते .सर्व स्त्रिया स्वयंपाक करतात पण अखादिलाच 'सुगरण ' म्हटले जाते , कारण तिने स्वयंपाकाचे कौशल्य आत्मसात केलेले असते . वडापाव,पाणीपुरी, चहा विकणारे छोटे व्यावसायिक यशस्वी होताना दिसतात ,त्याचे रहस्य त्यांनी आत्मसात केलेल्या कौशल्यात असते . आज संपादक अनेक आहेत पण उत्तम कांबळे , ज्ञानेश महाराव , राजा माने , विजय चोरमारे श्रीनिवास नागे , हनुमंत मोहिते यांचे लेखन आवर्जून वाचले जाते, ते त्यांच्या लेखन कौशल्यामुळेच .आज वक्ते अनेक आहेत पण नितीन भांगुडे –पाटील, उत्तमकांबळे, विश्वास नांगरे –पाटील,प्रा. विशाल गरड,प्रा. संभाजी देसाई यांच्या सभेला श्रोत्यांची गर्दी दिसते. ही त्यांनी आत्मसात केलेल्या कौशल्यामुळेच, हे आपणानाला मान्य करावे लागते.यानंतर आपणाला मराठीची भाषिक कौशल्ये कोणतीहे समजून घ्यावे लागेल.

मराठीची भाषिक कौशल्ये : भाषामानवी जीवनात महत्वाची आहे ,कारण भाषेमुळे कोणत्याही व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो . यासाठीभाषिककौशल्ये अंगी बनणे आवश्यक असते.या भाषिक कौशल्यामध्ये श्रवण , भाषण,वाचनव लेखन या प्राथमिक कौशल्याचा समावेश केला जातो .हीकौशल्ये कोणत्याही व्यक्तीला सरावाने आत्मसातकरता येतात, तसे झाल्यास व्यक्तीचे व्यक्तिमत्व प्रभावी बनते.ही सर्व भाषिक कौशल्ये एकमेकांना पूरक असतात हे सांगताना प्रा. सत्यजित साळवे , प्रा. दीपक पवारम्हणतात , “ मुलांचे कान (श्रवण),जीभ(भाषण) , डोळे(वाचन),मन(लेखन) यांचा उत्तम समन्वय म्हणजे भाषिक कौशल्य होय .”प्रा. साळवेव प्रा.पवार यांनी मांडलेले हेमत या ठिकाणी संयुक्तिक वाटते , कारण चांगले ऐकणे म्हणजे 'श्रवण',समजून बोलणे म्हणजे 'भाषण',आकलन करून ग्रहण करणे म्हणजे 'वाचन', आणि या तिन्हींचा समन्वय म्हणजे 'लेखन' होय. म्हणजेच ही भाषिक कौशल्ये

परस्पर पूरक असतात.या भाषिक कौशल्याचा विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाच्याघडणीमध्येसिंहाचा वाटा असतो .येथे आपणाला लेखन कौशल्याचा विचार करायचा आहे .

लेखन कौशल्य:मानवी जीवनामध्ये लेखन क्षमतेला महत्वाचे स्थान आहे. लेखन कौशल्याच्या माध्यमातून आपल्या मनातील विचार, भावनाची अभिव्यक्ती होते.दैनंदिनव्यहारामध्येही लेखन कौशल्याचे उपयोजन दिसते .यामध्ये कार्यालयान कामकाज , साहित्य निर्मिती , विविध प्रसारमाध्यमांमध्ये ही लेखन कौशल्याचे मोठया प्रमाणात उपयोजन होते.विविध प्रकारच्या स्पर्धा परीक्षा त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करताना ही लेखन कौशल्य तपासले जाते .

लेखन कौशल्याची मांडणी करतानाडॉ.द. के. गंधारेम्हणतात, “ मनातील विचार अक्षरांच्या माध्यमातून प्रकट करणे म्हणजे लेखन होय.” डॉ.गंधारे यांनी अक्षरांच्या माध्यमातून आपले विचार प्रकट करणे यास प्राधान्य दिलेले दिसते. लेखकाने वाचकांशी अक्षरांच्या अभिव्यक्तीद्वारे साधलेला संवाद म्हणजे 'लेखन' होय. याचाच अर्थ आपल्या मनातील विचार दुसऱ्याला समजतील अशा पद्धतीने लिहणे म्हणजे लेखन कौशल्यहोय.

लेखनाचे स्वरूप :लेखनाच्या स्वरूपाचा विचार केल्यास लेखनाचीमांडणी बदलले की लेखनाचे स्वरूप बदलताना दिसते.लेखनाच्यायाबदलत्या स्वरूपावरून लेखनाचे अनुलेखन,श्रुतलेखन, आणि अभिव्यक्ती असे लेखनाचे प्रकारकरतायेतील.एखाद्या पुस्तकातील उतारा निवडून तो पाहून लिहणे यालाच ' अनुलेखन'म्हटले जाते. उदा. विद्यार्थी अनुलेखन करतात. लक्षपूर्वकऐकून त्याचे लेखन करणे यालाच ' श्रुतलेखन' म्हणतात. उदा. प्रसारमाध्यमातील बातमीदाराला माहिती संकलनासाठी 'श्रुतलेखन' करणे आवश्यक असते. स्वतः विचार करून केलेले लेखन म्हणजे अभिव्यक्ती लेखन होय. उदा. विचारवंत, साहित्यिक, संपादक, संशोधक यांचे लेखन अभिव्यक्ती लेखन मानता येईल.

लेखनासाठी सुंदर हस्ताक्षराची गरज असते. नियमित सुंदर हस्ताक्षर करण्याची सवय असेल तर ती चिरकाल टिकते. लेखन करताना मन शांत व प्रसन्न हवे. चांगल्या लेखनासाठी व्यक्तीची शारीरिक आणि मानसिक स्थिती उत्तम असावी. परीक्षेमध्येविद्यार्थ्यांचेसुरुवातीचे अक्षरचांगले असते, पण जसजसा त्या विद्यार्थ्यांच्या मनावरील ताण वाढतो, तसेलेखन बिघडते. याचाच अर्थ लेखनातील प्रत्येक अक्षर, शब्द, ओळ मन लावून लिहणे, ही एक कलाच असते.

लेखन कौशल्यातील अडथळे: लेखन कौशल्य आत्मसात करताना आपणाला काही अडचणींना सामोरे जावे लागते.

- १) न्यूनगंड आणि आत्मविश्वासाचा अभाव
- २) लेखन तंत्र अवगत नसणे.
- ३) अनावडीच्या विषयावर लेखन करताना अडचण येते.
- ४) लेखन माध्यमातून झटपट संवाद साधता येत नाही.
- ५) लेखनासाठी साहित्य आणि वातावरणाचा अभाव.
- ६) अशुद्ध लेखन, तिरपे अक्षर, अक्षरावर रेषा नसणे इत्यादी.

लेखनातीलयाअडचणीवर सरावाने व लेखनतंत्र अवगत करून मात करता येते.

लेखनकौशल्याचे मानवी जीवनातील स्थान: दैनंदिन व्यवहारामध्ये काही गोष्टी आपल्या दीर्घकाळ लक्षात रहाव्यात म्हणून आपण त्या लिहून ठेवतो. लेखनामुळे आपल्या विचारांना विश्वासाहतालाभते. आज माहितीच्या युगात दूरचित्रवाणीच्या बातम्या पाहूनही अनेकजण सकाळी उठताच वृत्तपत्र वाचतात. कारण आपला लेखनावर अधिक विश्वास असतो. माहिती, ज्ञानदीर्घकाळ जपून ठेवण्यासाठी लेखन महत्वाचे ठरते. दैनंदिन व्यवहार आणि स्वयंमूल्यांकनात लेखन महत्वाचे आहे. आपल्या मनातील विचार, भावना यांच्या अभिव्यक्तीसाठी लेखन कौशल्य उपयुक्त ठरते. आपल्या जीवनात उपयुक्त ठरणाऱ्या या लेखन कौशल्याकडे विद्यार्थ्यांनी आजच्या परिस्थितीत करिअर म्हणून पाहणे गरजेचे आहे.

लेखन कौशल्य आणि करिअर: आपल्या जीवनात लेखन कौशल्य कसे महत्वाचे आहे. हे आपण पाहिले. आजमराठीभाषेचे पदवीधर, नेट, सेट, पीएच. डी. धारक यांना बेकारीच्या झळा सोसाव्या लागत आहेत. या मराठीच्या पदवी धारकांनी लेखन कौशल्याचे संधी ओळखून योग्यरित्या उपयोजन केल्यास त्यांना चांगल्या संधी मिळतील.आज प्रसारमाध्यमांचे क्षेत्रात मोठी क्रांती झाली आहे .या क्षेत्रात उत्तम लेखन कौशल्यअसणाऱ्या उमेदवाराला चांगल्या संधी खुणावत आहेत. वर्तमानपत्रामध्येबातमी ,जाहिरात,अग्रलेख,फिचर,स्तंभलेख,विशेषवृत्त, वार्तापत्र,बोधकथा,विनोद,समीक्षा इत्यादीचे लेखन केले जाते .आकाशवाणी बातमीपत्र ,रूपक, नभोनाट्य,श्रुतिका, जाहिरात, मालिका याच्या संहिता लेखन केले जाते .त्याच बरोबर दूरचित्रवाणीवरील जाहिरात,मालिका,पटकथाया सारख्या काही कार्यक्रमाच्या संहिता आवर्जून लिहिल्या जातात .या सर्वांचा पाया भाषेच्या लेखन कौशल्यात असतो, हेमराठीच्याविद्यार्थ्यांनीवेळीचओळखायला हवे .त्याचबरोबरविद्यार्थ्यांच्या प्रतिभेला वाचन आणि लेखनाची जोड मिळाली की साहित्याची निर्मिती होते .कथा,कविता,कादंबरी,नाटक,आत्मचरित्र,चरित्र आदीचे लेखनकरून साहित्याच्या प्रांतात उत्तम करिअर करणारीनावे अनेक आहेत . साहित्याच्या निर्मितीचा आनंद आपणाला पैशात मोजता येत नाही .आजच्या दैनंदिन व्यवहारामध्ये कार्यालयीन कामकाजात लेखन कौशल्याचे

उपयोजन मोठ्या प्रमाणात होताना दिसते. उदा. अर्ज, करार, खरेदीखतइत्यादी. आज सर्वच कार्यालयातील कामकाजातसंगणकाचा वापर केला जातो. संगणकावरमराठीत उत्तम कामकाज करणाऱ्यांची वानवा दिसते , याहीसंधीचा विद्यार्थ्यांनी बेकारीचे चटके सोसण्यापेक्षा विचार करायला हरकत नाही .

याचाच अर्थ मराठी भाषेचे लेखन कौशल्य उत्तमपणेआत्मसात केल्यास विद्यार्थ्यालाचांगले करिअर करता येते, हेसांगतानासंतोष लोंढे म्हणतात, “ मराठी भाषेचा विद्यार्थी जगाच्या बाजारपेठेत भाषेचा तंत्रज्ञ(लॅंग्वेज इंजिनिअर)म्हणून ओळखला जाईल ,तेव्हाच त्याने घेतलेले शिक्षण त्याच्या उदरनिर्वाहाचेसाधन बनेल .”त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी भाषेच्या लेखन कौशल्याकडे विशेष लक्ष केंद्रित करणेआवश्यक वाटते .

निष्कर्ष:

- १) भाषिक कौशल्ये एकमेकांना परस्पर पूरक दिसतात.श्रवण, भाषणआणि वाचन यांच्या समन्वयातून लेखन कौशल्ये आत्मसात करता येते.
- २) मनातीलभावना व विचार अक्षरांच्या माध्यमातून प्रकट झाले की लेखनाची प्रक्रिया पूर्ण होते .
- ३) लेखन करण्यापूर्वी लेखनाचा स्वतंत्र आराखडा तयार असावा, विषयास अनुसरून भाषाशैली वापरावी .
- ४) लेखनात विशिष्टाकडून – सामन्याकडेअशा स्वरूपाची मांडणी झाल्यास वाचकाला ती लवकर समजते .
- ५) लेखन कौशल्यासाठी चिकाटी ,मनाची एकाग्रता व सकारात्मकदृष्टीकोन महत्वाचा असतो .
- ६) न्यूनगंड बाजूला सारून आत्मविश्वासाचे बळावर लेखन कौशल्ये आत्मसात करता येते.
- ७) आपल्या दैनंदिन व्यवहारात लेखन कौशल्ये उपयोजन मोठ्या प्रमाणात वापर होतो.
- ८) लेखन ही विश्वासाह कला आहे .
- ९) विद्यार्थ्यांनीलेखन कौशल्याकडे करिअर म्हणून पहावे , उत्तम लेखन कौशल्य धारक पदवीधराला प्रसारमाध्यमाचे क्षेत्राबरोबरच इतर क्षेत्रात ही मोठी संधी आहे .

संदर्भ:

- १)संपा.सांगळे संदीप : व्यावहारिक उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमे-
डायमंडपब्लिकेशन्स,पुणे,प्र.आ. २००९(पृ.२०)
- २) साळवे सत्यजित,दिलीप पवार : उपयोजित मराठी लेखन व संवाद कौशल्याचा परिचय
-अथर्व पब्लिकेशन्स, धुळे, प्र. आ. २०१४(पृ.१९)
- ३) संपा. सांगळे संदीप : व्यावहारिक मराठी उपयोजन मराठी आणि प्रसारमाध्यमे -
डायमंड पब्लिकेशन्स ,पुणे, प्र. आ. २००९, डॉ.द.के.गंधारे यांचा लेख (पृ. २७)
- ४) CONTEMPORARY RESEARCH IN INDIA : A PEER –REVIEWED
MULTI-DISCIPLINARY INTERNATIONAL JOURNAL- SEPTEMBER
2014 प्रा. संतोष लोंढे यांचा लेख (पृ . ६७)